

با خانواده تئاتر

محسن فاضلی

استاد شما در مرکز هنرهای نمایشی سرپرستی واحد گرمیم و ماسک را به عهده دارید برای ما توضیح دهید چه ارتباطی بین گرمیم و ماسک وجود دارد؟

این دو پدیده FENOMENE از دوران‌های بسیار دور در کنار بازیگر بوده، با توجه به اینکه هر دو یک عمل را بر چهره بازیگر انجام می‌دهند و آن استتار نمودن هویت اصلی بازیگر است، می‌توانیم بگوئیم گرمیم نوعی ماسک و ماسک نوعی گرمیم محسوب می‌شود.

به عبارت دیگر گرمیم چهره بازیگر را با رنگ‌های خاص می‌پوشاند، ماسک پوششی از پارچه جرم، پوست، اسفنج، پلاستیک و غیره است.

مابین ظاهر و باطن هر فرد طبیعی هماهنگی و وحدت موجود است. ظاهر هر فرد تا حدود نمایانگر باطن است. چهره جزئی از ارگانسیم جسم است که در معرض دید قرار دارد این قسمت بازگوکننده درون و ذات محسوب می‌شود. گرمیم تئاتر و سینما در نقش آفرینی با ظرافت این پیوستگی را با شخصیت بخشیدن ظاهری به چهره با تقویت نمودن حالات و میمیک بازیگر میسر می‌سازد.

زمانی گرمیم موفق است که بازیگر این پیوستگی را احساس نماید با دیدن خود در آینه احساس نماید شخصیت ساخته شده بر چهره که ظاهر و شخصیت برونی است با حس او ادغام شده و لذا شخصیت ثابت و واحدی را ارائه می‌دهد. یعنی هماهنگی مابین ظاهر و باطن، چنانچه رنگی، خطی یا حجمی نادرست بر چهره بازیگر ایجاد شود، بازیگر با شخصیت ظاهری خود بیگانه و یک نوع تضاد در ظاهر و باطن فرد احساس می‌نماید که این تضاد سبب می‌شود، او نتواند نقش موردنظر را آن‌طور که باید به تماشاگر القاء و ارائه دهد. در مورد استفاده از ماسک نیز مابین بازیگر و ماسک باید ارتباط ایجاد شود.

زمانی که بازیگر ماسک بر چهره می‌گذارد هویت ظاهری او استتار گشته در اینجا ماسک بر بازیگر حاکم می‌شود. بازیگر مجبور است تحت فرمان ماسک در آید قدم‌ها، ژست‌ها و حرکات را بر مبنای حالات و خطوط ماسک یا بهتر بگویم شخصیتی که بر ماسک ترسیم شده است انجام دهد. ارتباط حسی و عاطفی نیز با ماسک برقرار سازد. خود و ماسک را در هم ادغام نموده آن را جزین از وجود خویش سازد. در اینجا هر چقدر ارتباط حسی میان بازیگر و ماسک بیشتر باشد، بازیگر در ارائه نقش موفقتر خواهد بود.

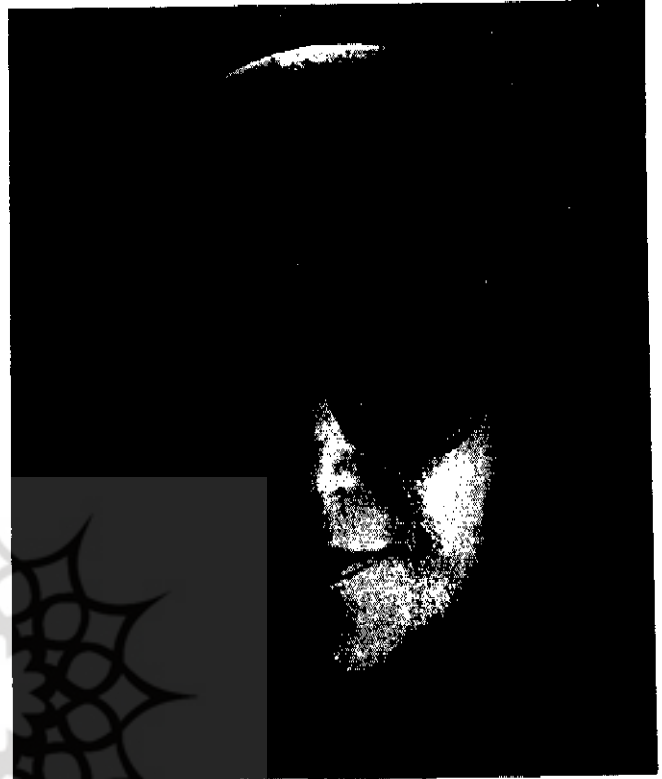
چایگاه گرمیم در تئاتر امروز ایران را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

گرمیم یک رشته وابسته به تئاتر و سینما است و رشد و پیشرفت آن بستگی کامل به تئاتر و سینمای روز دارد چنانچه تئاتر را به‌طور گسترده به سبک و نوع مختلف در سالن‌های متعدد تئاتر مشاهده کنم، گرمیم را هم به‌شکل گسترده مشاهده کرده‌ام زیرا گرمیم مانند نقاشی دارای سبک است و بر اساس سبک و نوع تئاتر بکار گرفته می‌شود، سبک‌های کلاسیسم، رئالیسم، اکسپرسیونیسم، سوررئالیسم، آیزورد، گروتسک، ایپیک، استیلیزه و غیره.... امروز همان‌طور که مشاهده می‌کنید سبک یا نوع در تئاتر ماکثر مشاهده می‌شود.

بعضی از کارگردانان به جهت نبودن امکانات نام استیلیزه بر کار خود می‌نهند. در هر حال خوشبختانه کارگردانان با تجربه تحصیل کرده ما اغلب رشته گرمیم را می‌شناسند.

چه پیشنهادی برای نقش آفرینی با ماسک به جوانان بازیگر دارید؟

در تئاتر ماسک‌هایی موجود است که آنها را ماسک‌های اکسپرسیو EXPRESSIVE می‌نامند خصوصیات این ماسک‌ها بدین شکل است که هر یک دارای میمیک و حالت خاص خود است مانند، شادی، غم، شرارت، حشم، بی‌تفاوتی خشی و غیره برای آموزش بازیگری با ماسک، بازیگر می‌تواند ماسک‌های متفاوت از موادی ساده بسازد. چنانچه به ساخت ماسک آشنایی نداشت حتی می‌تواند تکه‌ای مقوا را باندازه چهره ببرد محل چشم‌ها و دهان را باز نماید حالتی که شرح داده شده بر آنها ترسیم نماید.

مهین میهن طراح و سرپرست واحد گرمیم مرکز

هنرهای نمایشی

خانم مهین میهن طراح و سرپرست واحد گرمیم و ماسک مرکز هنرهای نمایشی، تحصیلات خود را در زمینه زیبایی‌شناسی گرمیم برای صحنه شامل: گرمیم تئاتر، اپرا، باله و گرمیم برای دوربین، شامل: گرمیم سینما، تلویزیون و عکاسی پرتره، مانکن و ساخت انواع ماسک در کشور فرانسه گذرانده و مدت هشت سال در پاریس در این زمینه‌ها فعالیت داشته است. پس از مراجعت به ایران به مدت دو سال به عنوان طراح و سرپرست واحد گرمیم و ماسک در اپرا و باله در تالار رودکی کار کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی همکاری خود را با گروه‌های تئاتری آغاز نموده و تاکنون ده‌ها نمایش را طراحی گرمیم و ماسک نموده است ایشان از ده سال پیش تا امروز مدرس این رشته در دانشکده‌های هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، دانشکده سینما و تئاتر دانشگاه هنر، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، فرهنگسرای نیاوران، مجتمع دانشگاهی اسلامی، دانشکده هنر دانشگاه آزاد اسلامی و سرپرست کلاس‌های گرمیم حوزه هنری بوده است او در سال ۶۷ به اخذ دکترای هنر نایل آمده، کتاب گرمیم برای تئاتر از سوی انتشارات جهاد دانشگاهی یکی از تألیفات او است.

خانم میهن غیر از تدریس در وزارت فرهنگ و هنر اسلامی در کمیته فرعی تئاتر جهت برنامه‌ریزی این رشته فعالیت دارد. کتابهایی نیز در دست تهیه دارد که عبارتند از: گرمیم سینما، گرمیم عکاسی و ماسک. کتاب گرمیم تئاتر ایشان بیشتر برای آموزش علاقمندان به تئاتر در شهرستانها چاپ شده که بتواند با اصول و تکنیک گرمیم به صورت تئوریک آشنا شوند و در ضمن یک پروژه ماکت سازی در دست اقدام دارند که در آینده نزدیک شروع خواهد شد.

را به بویایی رسانده از طرفی تئاتر آیین سنتی و مذهبی را باید بطور جدی احیا نمایند. می‌توان با بازگشایی دانشکده یا هنرستانی بنام (تعزیه) جوانان را توسط استادان این رشته آموزش داده نگاه فکر می‌کنم تعزیه را می‌توان با برنامه‌ریزی توسط افراد با تجربه به روی صحنه آورد تعزیه نو نوشت و از متن‌های مذهبی، حماسی و غیره از خوانندگان ایرا و ارکستر سمفونیک برای اجرای آن بهره گرفت و از سالن تالار وحدت با امکانات وسیعی که دارد استفاده شایانی نمود و حتی می‌توان این گونه نمایش‌ها را به خارج معرفی نمود. نوآوری صحیح و اصولی سبب پیشرفت و اعتلای هند است.

□ در طول فعالیت در این چند سال چند طراح و گرمیور تربیت نموده‌اید؟

■ در مرکز هنرهای نمایشی طراحان و مجریان گرمیم تعداد زیادی از کارمندان رسمی و قراردادی و دانشجویان را در این زمینه آموزش دادم و در شهرستان‌ها نیز ده‌ها نفر در حال فعالیت هستند و در ضمن تعدادی هم در خارج از ایران هستند. یک گروه فعال و مسئول که در حال حاضر طراح گرمیم و ماسک در کارهای نمایش صحنه، تلویزیون و سینما به عنوان مجری مشغول به فعالیت هستند و تعدادی هم با من همکاری می‌کنند از خانم‌ها: افسانه قلی‌زاده، مریم طالبی‌نظر، ماریا حاجیان، حوریه نصراللهی، زیبا حسینی. آقایان: شهریار تیمورپور، کامبیز مومن‌خانی، یوحنا حکیمی، کامبیز معماری، رامین یعقوبی و... را می‌توانم نام ببرم.

□ مختصری راجع به تاریخچه ماسک و گرمیم برای ما بگویند؟

■ آنچه مسلم است قدمت ماسک از گرمیم بیشتر است. ماسک‌هایی که از قرون گذشته بر جای مانده‌اند، نقش، تخیل انسان‌های گذشته را در بردارند آن‌ها استعاره‌هایی هستند که از سرنوشت انسان، امیدها و آرزوها و رموز مهمشان سخن می‌گویند، آنها هاله‌ای از رمز و رازند.

در غارهای انسان پالئولیتیک *PALEOLITHIQUE*، مربوط به سی هزار سال قبل از میلاد به صحنه‌های شکار برمی‌خوریم که رقصندگان ماسک بر چهره دارند. نقاشی‌های روی سنگ در افریقای جنوبی نیز نشانگر صحنه‌های شکار توسط مردانی است که بدن خود را با پوست جانوران و سر خود را با ماسکی شبیه سر شترمرغ پوشانده‌اند. اگر این تصاویر نشانگر قدمت سنت پوشیدن پوست حیوانات و استفاده از ماسکی شبیه سر حیوان در هنگام شکار است. انسان اولیه برای شکار حیوانات از ماسک‌های ابتدایی ساخته شده از

زمانیکه ماسک بر چهره می‌نشیند یک چهره ثابت ارائه می‌شود یعنی بازیگر نمی‌تواند برای نقش آفرینی مینیک و حالات چهره خود را بکار گیرد. بنابراین باید بدن بکار گرفته شود. با گذاردن هر یک از ماسک‌ها در مقابل آینه قدی حرکات زست‌ها را با ماسک منطبق گرداند. مسلماً حرکات، زست‌ها با ماسکی شاد با حرکات و زست‌ها با ماسکی غمگین تفاوت دارد. برای تمرین نمایش‌های کودکان که شخصیت‌ها اغلب حیوانات پرندگان و غیره را تشکیل می‌دهند چنانچه ماسک در نظر گرفته شود به همین نحو باید بازیگر به تنهایی در مقابل آینه با ماسک تمرین نماید سپس به گروه نمایشی ملحق شود.

□ موز گرمیم و آرایشگری را چگونه می‌بینید؟

■ گرمیم رشته‌ای است در جهت تئاتر، سینما، تلویزیون، عکاسی (پرتزه)، رشته آرایشگری شامل کار روی مو مانند کوب، رنگ، فر کردن و آرایش چهره است. در ایران آرایشگر روی مو و چهره عروس کار می‌کند، درحالی‌که در خارج آرایشگر روی مو و استه‌ی سین *ESTHEICIENCE* که روی پوست و چهره خانم‌ها تخصص دارد و آرایش چهره عروس را به عهده می‌گیرد.

کلاً جایگاه هر یک جداست بدین شکل که: گرمیور روی چهره بازیگران و مدل عکاسی کار می‌کند با لوازم خاص گرمیم و استه‌تی‌سینی روی چهره خانم‌ها و عروسان با لوازم آرایش خاص این کار که در اغلب مغازه‌ها موجود است. باید بگویم یک طراح گرمیم مرد باید آرایشگری را نیز بداند تا بتواند طرحی را که برای مو داده است خود انجام دهد و کلاه‌گیس را خود بر سر بازیگر بگذارد چون تا حد سر و مو در شخصیت‌سازی برای بازیگر مرد مهم است.

□ نظرتان در مورد تئاتر امروز ما چیست و چگونه آن را ارزیابی می‌کنید؟

■ من گمان می‌کنم مسئولین باید توجه بیشتری به تئاتر مبذول نمایند، چون تئاتر رشته‌های وابسته بخود دارد. از جمله دکور، لباس، نور، گرمیم و صدا. رشد و پیشرفت این عوامل بستگی کامل به تئاتر دارد، لذا با برنامه‌ریزی توسط افراد صالح و با تجربه تمهیدگرفته بخصوص هنرمندانی که عمری را در این رشته سپری کرده‌اند می‌توانیم بهتر عمل کنیم. با حمایت از بازیگران مجرب و توانای تئاتر که از نظر مالی به فیلم و سریال‌های ساده‌پسند پناه برده‌اند و نیز کارگردانان و بازیگران جوان و مستعد در دانشگاه‌ها و جوانان مستعدی که به‌طور تجربی در مرکز و شهرستانها فعالیت می‌کنند حرکتی نوین در تئاتر بوجود می‌آید. و آن

الیاف، برگ درختان، بشم و پوست حیوانات با تزئیناتی از شاخ و دندان استفاده می‌کرد. او با ماسک در برابر حیوانات احساس قدرت و برتری می‌کرد. ماسک برای او تنها وسیله بهره‌برداری از شکار نبود، بلکه اعتقاد او به انیم-ANIMISME یا روح گرایی در جامدات، نباتات و حیوانات و باور داشتن انتقال روح اجزاد به ایشان، برای ارتباط با ارواح ماسک را برگزید. انسان اولیه، پس از شکار و کارهای روزمره سرگرمی‌هایی برای فرد فراهم آورد مانند رقص، بازی با سابه، پانتومیم، موسیقی و غیره... در این سرگرمی‌ها ماسک نقش اساسی داشته است.

در طی دوران، در مراسم ابتدایی که بر پایه لذت‌زدگی، قدرت، پیروزی، رویدادهای طبیعی و بطور کلی مناسک استوار بود، از ماسک یاد شده است. برای ارتباط بین انسان و قوای ماوراءالطبیعی رقص‌های آئینی بوجود آمد که بعدها تبدیل به مراسم آئینی و مذهبی گشت. ریشه و قدمت گوناگون در این مراسم آئینی و مذهبی است. چهره را با گل سرخ جاکستر، رنگ‌های معدنی، عصاره گیاهان رنگ آمیزی می‌کردند. از سرگرمی‌های اولیه، مراسم آئینی مذهبی تئاتر و هویت نارنگر شکل گرفت. جشن‌های کارناوال که در طی سال در اکثر کشورهای اروپایی مشاهده می‌شود که شرکت کنندگان ماسک بر چهره می‌نهند برگرفته از مراسم یاد شده است. به‌طور کلی ماسک و گریم را در طی زمان به تنها صحنه تئاتر بلکه در زندگی مشاهده می‌کنیم. مصریان باستان در مراسم مذهبی ماسک بر چهره می‌نهادند، نقوش ماسک الهام گرفته از فرم و خطوط چهره حیوانات و پرندگان بود. نقوش حیواناتی چون گربه، شیر، گاو، ساین، لک لک، ماسک مردگان شامل رفته‌هایی از طلا و گنج و رنگ بود که بنا خطوط حقیقی از چهره مردگان نقاشی می‌شد. خدایان مصریان باستان اغلب دارای چهره حیوانات بودند مانند: خدای ایزیس Is Is با سری به شکل گاو، خدای شادی با سری به شکل گربه، همزمان گریم را در مصر مشاهده می‌کنیم. مصریان باستان با سولفور سرب ساینده‌ای از جوشانده تخم مورچه به شکل سرمه خطوطی اطراف چشم‌ها می‌کشیدند و بست چشم را رنگ سبز کربنات مس می‌مالیدند.

زمانی گریم موفق است که بازیگر این پیوستگی را احساس نماید با دیدن خود در آینه احساس شخصیت شخصیت ساخته شده بر چهره که ظاهر و شخصیت برونی است با حس او ادغام شده و لذا شخصیت ثابت و واحدی را ارائه می‌دهد.

ماسک‌های مذهبی یونان باستان نیز با نقوشی ترسناک و غیرواقعی مشاهده می‌شود. مانند ماسک GORGON با زبانی آویخته و سرهایی شکل مار. در مراسم دسپونیسی در یونان باستان رقصندگان ماسک سر چهره می‌نهادند، ماسک‌ها دارای شکل فالیکت بسمه حیوان و نیمه خدا بود. در مکزیک باستان، ماسک خدایان دارای دو چهره بودند که زندگی و مرگ را القا می‌نمودند. در خط تصویری مناسک مکزیک معروف در واقع ماسکی عجیب و غریب بود که خدایی را نمایش می‌کرد. امروزه تعدادی از این ماسک‌های سنگی موجود است که بعضی از آنها شامل خطوط و حجم‌های بسیار پیچیده و بعضی دیگر کاملاً ساده است. در کشور پرو ماسک‌های مرگ مانند مصر باستان که از طلا و چوب ساخته شده است موجود است. در کشور برزیل ماسک‌های مسطح چوبی که پوشیده از پرهای رنگارنگ بود کشف شده است. در کشور بولیوی ماسک‌هایی از جنس آینه از گذشته بر جای مانده است.

در نمایش‌های نوازیدی، کمدی قدیم، جدید و ساتیر یونان باستان بازیگر بر حسب نقش از ماسک‌های بزرگ و اندازه چهره استفاده می‌کرد. این ماسک‌ها از جنس پارچه ساخته و با رنگ‌های معدنی رنگ آمیزی و با ششم حیوانات تزئین می‌شد.

در روم باستان ماسک‌ها متأثر از نقوش یونان بود. ماسک‌های کمدی‌های آنلانا در روم معروف است که ماسک‌های کمدی دلا آرته تئاتر از شخصیت‌های آن است.

در قرون وسطی، درام‌های مذهبی که به تعزیه شباهت داشت اجرا می‌شد. در این نوع نمایش از گریم استفاده می‌کردند. چهره فدیشان آرد مالیده می‌شد و چهره شیطان را رنگ ساه می‌زدند. در قرون وسطی جشن‌های کارناوال که به جشن دیوانگان معروف بود احیاء می‌گردید. این جشن‌ها همراه با ماسک‌های کوچک و بزرگ با تصویری از انسان و حیوان برگزار می‌شد. اولین تاریخ ثبت شده جشن‌های کارناوال در روم مربوط به قرن نوزدهم میلادی است. از اواسط قرون شانزدهم نمایش کمدی‌دلارته در ایتالیا مشاهده می‌کنیم. شخصیت‌های این نوع نمایش به دو گروه تقسیم می‌شوند.

شخصیت‌های اغراق آمیز از ماسک استفاده می‌کردند و شخصیت‌های طبیعی از گریم که به شکل آرد و سپس بودر بر چهره بود. البته خانم‌ها گوناگون‌ها و لب‌ها را قرمز می‌کردند.

در قرون شانزدهم و هفدهم میلادی در کشور ایتالیا مردان و زنان بخصوص طبقه مشخص ماسک بر چهره می‌نهادند تا هویت خود را در جامعه پنهان نمایند.

ماسک‌هایی از جنس پارچه، مخمل، ابریشم و غیره... در کشور فرانسه در قرن هفدهم میلادی مولیر (۱۶۲۲-۱۶۷۳) بازیگر و نمایشنامه‌نویس معروف فرانسوی نیز از گریم استفاده می‌کرد. بازیگران با مالیدن آرد یا بودر برنج چهره را سفید می‌کردند و لب‌ها و گونه‌ها را قرمز.

در قرن هیجدهم میلادی در فرانسه، انگلستان بازیگر زن نخست به چهره نوعی خمیر سفید می‌مالند و سپس به آن بودر می‌زد. گونه‌ها را با رنگ روغنی فرم می‌کرد. رنگ‌های پشایی را آبی می‌کرد. کلاه گیس‌های بزرگ برای بازیگر زن و مرد به کار گرفته می‌شد. در اوایل قرن نوزدهم با راه یافتن نور بر صحنه تحولی در گریم بوجود آمد. گریم تا کنونیک ما بین سال ۳۰ و ۴۰ میلادی ابداع شد. کارخانه‌های لوازم آرایشی فن‌های خاص تئاتر ساختند و استادان به این

نیمه رسیدند که گریم چهره بازیگر باید بر سنای سایه و روشن طراحی شود تا حجم‌ها مشخص گردد و حالات چهره به تماشاگر ابقاء شود.

در اوایل قرن حاضر در فیلم‌های سینمایی بازیگران گریم تئاتر بر چهره انجام می‌دادند گریم با تکنیک خاص و لوازم خاص در دهه ۳۰ و ۴۰ جهت سینما طراحی شد.

لوازم گریم خاص تئاتر و سینما در رنگ‌های متفاوت برای رنگ‌های مختلف پوست بازیگران ساخته شد حتی برای تئاتر فن‌هایی برای شخصیت‌های خاص تهیه گردید. پوسته‌های سر، چسب، رنگ مو ریش پره‌های آماده ساخته شد. البته این لوازم روزه به روزه به پیشرفت است در سینما در جهت طبیعی‌تر شدن دادن چهره بازیگر در مقابل دوربین و در تئاتر از دور نشان دادن چهره

بازیگر به تماشاگر. امروزه رشته گریم دارای اهمیت بسیاری است تا جائیکه به طراح گریم اسکار می‌دهند. با گرایش فیلم‌های غرب به شخصیت‌های نخبلی، عجیب و غریب گریم توجه کارگردانان را به خود معطوف نموده است. همانطور که شاهد هستیم در فیلم‌ها از ماکت، عروسک و افکت گریم بسیار استفاده می‌شود و اخیراً برای طراحی و افکت گریم از کامپیوتر بهره می‌گیرند.

امروزه تئاتری که در کشورهای مرفه غرب کار می‌شود تماماً برحسب سبک و نوع دارای گریم هستند. حتی در بعضی از نمایش‌های مدرن گریم از سر تا پای بازیگر کار می‌شود. ماسک مانند گذشته جایگاه اولایی دارد که اغلب از جنس جرم و بشم خالص ساخته می‌شود. در تئاترهای سنی شرق مانند کاناکالی هند، ژاپن و تئاتر چینی مانند گذشته بازیگران بر چهره ماسک می‌نهند که خطوط، حالات و رنگ آمیزی مانند گذشته است.